

BEWAAR BERCHEM

Nieuw Kwartier West

KONINKLIJK WANDELEN

PULHOF — KONINKLIJKE LAAN

Berchem

COLOFON

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Ann De Potter, Grotesteenweg 150, 2600 Berchem

VERANTWOORDELIJKE SCHEPEN

Edwin De Cleyn, Grotesteenweg 150, 2600 Berchem

TEKST

Alex Elaut

LAY OUT

Peter Verdonck (ccBe)

BRONNEN

Heemkring Berchem, Mia Verbanck, Guy Biart, collectie Raf Cromheecke en Van doopvont tot grafzerk, een interbellumwandeling, Antwerpen Averechts / citylabo

Met bijzondere dank aan *Mia Verbanck*. Zonder haar vele opzoekingen en prachtige website i.v.m. de geschiedenis van de parochie Onze-Lieve-Vrouw Middelares hadden we deze publicatie niet kunnen maken.

Bijkomende informatie en foto's mag u nog altijd bezorgen aan mia.verbanck@skynet.be of alex.elaut@scarlet.be, stadsgids van Antwerpen

PRAKTISCHE INFO

Start wandeling: Monument WO I aan het kruispunt Koninklijkelaan en Elisabethlaan

Afstand: +/- 3 km

Duur: +/- 1,5 uur

Aard van de weg: 95% verharde wegen rolstoeltoegankelijk

BEREIKBAARHEID

Tram en Bus: tram 7 en 15, halte Pulhof - bus 21, 32 en 33
www.delijn.be

Deze brochure is een publicatie van District Berchem

KONINKLIJK WANDELEN IN BERCHEM

In 1911 keurde de Gemeenteraad van Berchem de aanleg goed van een nieuw kwartier op de terreinen van *de Schom* en *de Molens* buiten de Brialmontomwalling (nu Ring rond Antwerpen). Aangezien er in 1910 een doorsteek was gemaakt in die omwalling ter hoogte van de Grotesteenweg kon men het buitengebied van Berchem veel beter bereiken. In de volksmond spreekt men van het Pulhof links en rechts van de Grotesteenweg. Het kasteel Pulhof stond echter aan de linkerzijde van de Steenweg (zie wandeling Slangenhuysje). Onze wandeling blijft aan de rechterzijde. Hier bevonden zich ook vier luthoven: Troyentenhof, Strijdhof, Ruytenborgh en Hof ter Schrieck. Tussen de Grotesteenweg, de Coremansstraat, de Koninklijkelaan en de Floraliënlaan lag ooit de volkse wijk *De Leeuwerik* (nu Leeuwerikpark) met houten huizen, enkele hovenierswoningen en de begraafplaats van Berchem.

Al van bij de aanleg wilde men een residentiële wijk bouwen met mooie lanen en straten met bomen erin. Nieuw was ook dat heel wat straten voortuintjes kregen, om het groene karakter van de wijk te behouden. Jammer genoeg worden die tuintjes nu doorgaans gebruikt om de auto te parkeren. Tijdens het interbellum krijgt de wijk haar fraaiste gebouwen: soms modern in nieuwe zakelijkheid, art deco en cottigestijl. De wijk straalt een burgerlijk traditionalisme uit met een Frans accent. Zelfs hoogbouw wordt niet geschuwd met een *appartement français* (dit betekent 1 toegangsdeur tussen het gemeenschappelijke en het privégedeelte). Al in 1913 worden straatnamen gekozen die verwijzen naar het Belgisch Koningshuis. Die trend werd nog verder gezet in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Vandaar de naam *Koninklijke wandeling*. Opmerkelijk is wel dat heel wat straatnamen verwijzen naar Vlaamse auteurs en politici: *Hilda Ram*, *Anna Bijns*, *Mevrouw Courtmans*, *Lodewijk Gerrits*, *Lodewijk de Koninck*, *Hugo Verriest*, *Edward Coremans*, *Leopold de Vries*.

Je begint je wandeling aan het monument WO I aan het kruispunt Koninklijkelaan en Elisabethlaan.

ROUTE KONINKLIJK WANDELEN IN BERCHEM

Afstand ongeveer 3 km.

Vertrek: monument WO I

[kruispunt Koninklijkelaan - Elisabethlaan].

- 1 Gedenkteken WO I
- 2 Koninklijkelaan - Lodewijk Gerritslaan
- 3 Hof ter Schriecklaan - Floraliënlaan
- 4 De Koloniale Hogeschool van België
- 5 De Begraafplaats van Berchem
- 6 Openingsprijs der Prins Boudewijnlaan
- 7 Ruytenburgstraat - Strijdhoflaan
- 8 Troyentenhoflaan
- 9 Aan de Troyentenhoflaan nr. 24
- 10 Leopold De Vriesstraat - Jozef Wautersstraat
- 11 Strijdhoflaan
- 12 Marie-Josélaan - Prins Leopoldlaan

Strijdhoflaan voor 1954

1. GEDENKTEKEN WO I

De prachtige bronzen beelden zijn ontworpen door de Berchemse animalier (dierenbeeldhouwer) Josué Dupon. Een amazone draagt een gesneuvelde soldaat op het vliegende paard Pegasus naar de hemel. Model voor die soldaat stond een arbeider die voor Dupons deur in de Gulden Vliesstraat aan de tramsporen aan het werken was. De sokkel is ontworpen door architect Emiel van Averbek. Het gedenkteken werd in 1930 ingewijd door de toenmalige kroonprins Leopold III en komt helemaal tot zijn recht in de buurt waar in 1830 hard gestreden werd voor de Belgische onafhankelijkheid. Het flatgebouw op de hoek met de Elisabethlaan draagt dan ook de naam Résidence du Centenaire.

2. KONINKLIJKE LAAN LODEWIJK GERRITSLAAN

Deze mooie verbindingslaan naar het kasteel Middelheim, aangelegd in 1913, bevat verschillende bouwstijlen. Bijzonder zijn het hoekhuis nr. 43 (Filosofiehuis Het zoekend hert) uit 1924 en nr. 57 in de Hilda Ramstraat. Architect Louis Van Ryment laet zich inspireren door Egyptische en Griekse bouwelementen. Aan de Lodewijk Gerritslaan nr. 54 vind je een mooie dialoog tussen traditie en moderniteit: een voorbeeld van lucht, licht en ruimte uit 1932 met Nederlandse invloed door de smalle gele Hilversumbaksteen. De auto doet zijn intrede en krijgt het gelijkvloers ter beschikking. De eigenaar moet dan trappen lopen naar de belle étage. De architect is Walter van den Broeck. Het interieur is vooral ontworpen door architect Flor Laforce. De architecten gaan hun kunstwerk signeren zoals schilders een schilderij en plaatsen hun naam in een gevelsteen (zie rechts onderaan aan de voorgevel).

Buiten de wandeling: op de hoek van de Hilda Ramstraat en de Coremansstraat zie je het opmerkelijke gebouw 'Ringzicht' (1988-91) van W.J. Neutelings en M. de Koning. De bovenzijde is bekleed met aluminium en hout. Het gelijkvloers heeft een gebogen blauwe muur. Neutelings is bekend als architect van het MAS en Park Spoor Noord.

1. Gedenkteken WO I

2. Amazone met het paard Pegasus

3. Model voor de gesneuvelde soldaat

3. HOF TER SCHRIECKLAAN FLORALIËNLAAN

Rechts van het kruispunt zie je nog de restanten van een heel oud Hof van Plaisantie. Het werd al vernoemd in 1516, onder de naam Hof ter Schriek en Hof van Peten. Het oude kasteel werd vernield bij een bominslag in 1945. Momenteel staat er een villa. Het mooie domein werd dan ook nog eens in tweeën gesplitst door de bouw van de Craeybeckxtunnel. Het is haast niet te geloven, maar de Floraliënlaan is de oudste straat van Berchem. Ze is genoemd naar de Antwerpse Floraliën of tentoonstelling van bloemen en planten tijdens de Olympiadefeesten van 1920. Vroeger werd ze Oude Baan genoemd. Dit deel van de straat bestaat nu uit een aantal mooie nieuwbouwwoningen waarbij de terrassen en de living zich aan de straatzijde bevinden.

4. DE KOLONIALE HOGESCHOOL VAN BELGIË

Het imposante gebouw in art deco leidde tussen 1920 en 1961 toekomstige koloniale op voor hogere administratieve functies in het voormalige Belgisch-Kongo. Tijdens de kantooruren mag je discreet even een blik werpen in de inkomhal. Boven de toegang bemerkt men nog de vijfpuntige ster uit de vlag van Belgisch-Kongo. Het gebouw maakt nu deel uit van de Universiteit Antwerpen. Het is ook de moeite om in gebouw G (links achter) in de moderne inkomhal naar een gezamenlijk kunstwerk te gaan kijken van Hugo Claus en Pierre Alechinsky. Hugo Claus heeft 7 namen van dichters verstoppt in de teksten.

Voor meer kunstinformatie: www.uantwerpen.be/nl/campus-leven/ontspanning-engagement/cultuur-en-evenement/kunst-op-de-campus/

1. Hilde Ramstraat nr. 57
2. Lodewijk Gerritslaan nr. 54 - Arch. Walter van den Broeck
3. Oude poort Hof ter Schriek
4. Hedendaagse architectuur op de Floraliënlaan

1

2

3

5. DE BEGRAAFPLAATS VAN BERCHEM

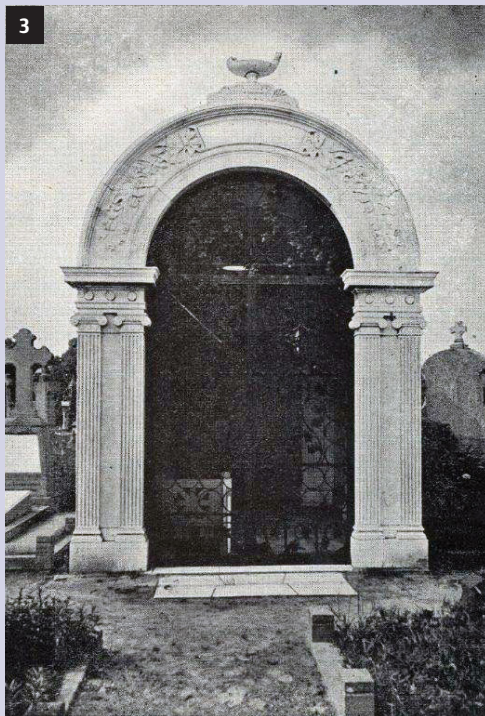
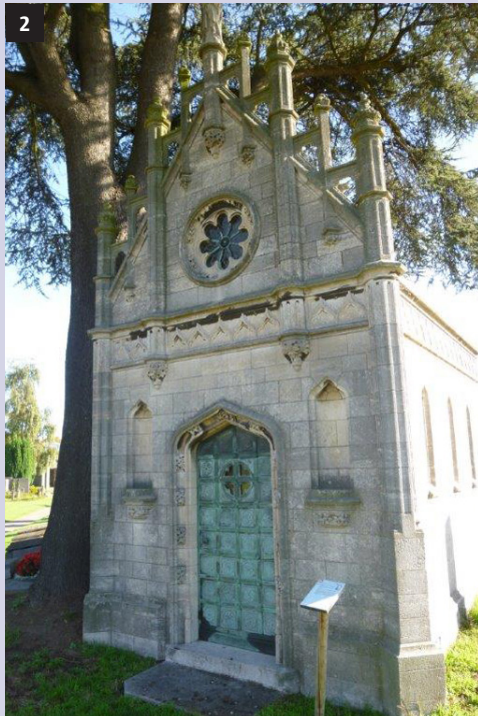
Openingsuren: van 8 tot 16 uur. Hoofduitgang sluit om 17.30 uur (wintertijd) en om 20 uur (zomertijd). Indien je zou opgesloten raken ... er is een drukknop aan de uitgang Koninklijkelaan.

Via de toegang van de Koninklijkelaan kun je een bezoek brengen aan één van de oudste begraafplaatsen uit de omgeving van Antwerpen, in gebruik sinds 1884. In onze Koninklijke wandeling past het even halt te houden bij het graf van Graaf Fredericus de Merode (1792-1830). Neem aan de eerste rotonde de afslag naar rechts. Bij de Belgische Omwenteling van 1830 heeft hij financiële steun verleend en ook mee het patriottenleger aangevoerd. In de buurt van Zurenborg raakte de 38-jarige *vrijheidstrijder* gewond en werd zijn been geamputeerd. Hij overleed in Mechelen, maar het was de wens van de familie dat hij in Berchem zou begraven worden. Lang werd er beweerd dat enkel zijn been daar is begraven, maar nader onderzoek heeft aan deze legende een einde gemaakt. Hij is een held voor Berchem en er zijn dan ook een standbeeld, een straat en een plein naar hem genoemd. Welke koning heeft dit ooit allemaal gekregen in één gemeente? De familie woont nog altijd in België en draagt de titel *Prinsen de Merode*.

Op het kerkhof staan er ook enkele grafkapellen in verschillende bouwstijlen. Vooraanstaande families lieten al tijdens hun leven een ontwerp maken door een architect of kozen hun grafzerk in een modellenboek. Indrukwekkend is de grafkapel op perk 06-A van *Prins Diamant*, de geuzennaam van Louis Coettermans (1855-1925) vertrouweling van de Duitse Keizer Wilhelm II. Hij was de machtigste zakenman van België en speelde een doorslaggevende rol in de diamantwereld. Zijn fortuin is zoekgeraakt. De familie geeft nog altijd 10% vindstersloon. Het grafmonument in art-decostijl is ontworpen door architect Joseph De Lange en de twee wachters zijn van beeldhouwer Arthur Pierre.

Op perk 19-C zie je de neogotische kapel van de familie Carlier. Hier ligt ook architect Max Winders begraven. In 1914 zorgde hij mee voor het transport van de Belgische goudreserves naar Engeland. Koningin Elisabeth, prinses Marie-José en de prinses Leopold en Karel vergezelden het transport. Later werd Winders

1. Koloniale Hogeschool
2. Kunstwerk Hugo Claus en Pierre Alechinsky
3. Graftombe Fredericus de Merode

de trouwing van Koning Albert I en was hij nauw betrokken bij de opsporing van de Rechtvaardige Rechters. Die geheimen heeft hij meegenomen in zijn graf.

Op perk 6-O bevond zich de prachtige grafkapel voor koopman Louis Oedenkoven. De kapel fungeerde tijdens WO II vanuit de Koloniale Hogeschool als schuilplaats voor werkweigeraars en parachutisten, vervolgd door de Gestapo. Die heeft de schuilplaats nooit gevonden.

Aan de andere kant van de begraafplaats neemt u de hoofdingang. Hier steekt u voorzichtig aan het zebrapad de Prins Boudewijnlaan over. U wandelt verder de Floraliënlaan in tot aan de Rysheuvelsstraat.

1. Grafkapel Louis Coetmians
2. Grafkapel Carlier-Max Winders
- 3, 4 & 5. Afgebroken grafkapel Louis Oedenkoven

6. OPENINGSPRIJS DER PRINS BOUDEWIJNLAAN

Op 17 juni 1933 werd de wielervedrij voor beroepsvreders de Openingsprijs der Prins Boudewijnlaan gereden. Het was een omloop van 120 km tussen Kontich en Berchem, waarbij je mooie prijzen kon winnen. Wie kan ons hiervan nog foto's bezorgen?

Aan de Rysheuvelsstraat nr. 66 zie je de eigen woning en het atelier van architect Paul Meekels uit 1978. Het betonskelet is duidelijk zichtbaar gelaten. Meekels is ook de architect van de Pius X-kerk aan de Groenenborgerlaan.

7. RUYTENBURGSTRAT STRIJDHOFLAAN

De straatnaam verwijst naar het voormalige hof van Plaisantie Ruytenborgh. Opmerkelijk is de eenheidsbebouwing uit 1924, aanleunend bij de cottagearchitectuur. Jammer genoeg is er van deze eenheid niet veel meer te bespeuren. Het moderne beeld met opengeslagen vleugels is van de Berchemse kunstenaar Monique Donckers en heet *Rage Against The Dying Of The Light* (Dylan Thomas). Het hoekhuis aan nr. 44 is een mooi voorbeeld van nieuwe zakelijkheid uit 1926 naar een ontwerp van Emiel Van Averbek. De verdieping boven de inkom is later toegevoegd. Hoogstwaarschijnlijk was het oorspronkelijk een terras. Het huis staat in schril contrast met de aangrenzende art-deco- en cottagestijlen. De horizontale gewassen betonbalken versterken het horizontalisme. De regenpijpen het verticalisme. Net als in een schilderij van Mondriaan. Aan de Strijdhoflaan nr. 91 vind je de kleurrijke beschermde eigen woning van architect Eduard Van Steenberg uit 1925. Op het gelijkvloers waren het tekenbureau en de ontvangstruimte. Zichtbare betonconstructies dragen de erker van de living. De gevelopbouw en de volumeverschuivingen verwijzen ook hier weer naar de Nederlandse architectuur. Het schrijnwerk is nog steeds geschilderd zoals de architect het bepaald heeft. Het meubilair werd ook door Van Steenberg ontworpen. Gekende realisaties van hem zijn de Unitas- wijk en het Koninklijk Atheneum in Deurne. Ook

1. Openingsprijs der Prins Boudewijnlaan
2. Een schril contrast met de aangrenzende art-deco- en cottagestijlen

zijn eerste zelfstandige opdracht kan je zien: het nr. 55 van de Strijdhoflaan, het huis Grauls met klokgevel uit 1921.

8. TROYENTENHOF

De Troyentenhoflaan, aangelegd in 1913, was voordien gekend als de Duivelsbergweg. Waar zou deze Duivelsberg gelegen hebben? Hier moeten we een traan wegpinken om het verdwenen kasteel Troyentenhof uit 1732. De architect was niemand minder dan J.P. Van Bourscheit de Jonge, bekend om zoveel adellijke stadspaleizen en kastelen. Het omwalde kasteel werd afgebroken rond 1956-57. Het stond tussen twee cottagevilla's (1930) en ter hoogte van de Leopold De Vriesstraat. Al in de jaren dertig werden er delen van het terrein verkaveld. Gelukkig zijn er nog twee toegangspoorten bewaard gebleven. Je vindt ze nu aan de ingangen van het kasteel Middelheim. De laatste bewoonster was Mevrouw Adeline Beeckmans de West-Meerbeeck-Le Jeune. Meer informatie over de familie met unieke oude foto's kan je zien op <http://www.kerknet.be/parochie/76/>. Troyente komt van het oud-Franse roie dat streep of rooilijn betekent. Ende is einde. Troyente betekent dus ten einde van de rooilijn. Dat is de grens tussen het openbaar domein en private eigendommen.

In de aankoopakte van nummer 27, gedateerd op 11/12/1937, staat onder meer: 'Het huis zal tenminste een verdieping en een dak in mansardetrant omvatten; bomen en planten die zich op het perceel bevinden, zijn uit de verkoop gesloten en de verkoperster behoudt zich alle rechten voor op schatten of voorwerpen van waarde die in de bodem van elk verkocht perceel zouden gevonden worden binnen de dertig jaar na ondertekening der authentieke akte van verkoop.' - Zou er dan toch een schat verborgen zijn?

1. Woning arch. Eduard Van Steenberghe

2. Kasteel Troyentenhof

9. TROYENTENHOF LAAN NR. 24

Aan de Troyentenhoflaan nr. 24 bouwde het echtpaar Eugene Yoors-Magda Peeters hun kunstenaarswoning. Het ontwerp uit 1925 in nieuwe zakelijkheid is van architect Paul Smekens met inbreng van Magda Peeters. De houten raamkozijnen waren oorspronkelijk in het oranje geschilderd. De living ligt hier achteraan en de keuken vooraan. Op de tweede verdieping was het atelier van Yoors en de studiekamer van Magda Peeters. Yoors was lid van de Pelgrimbeweging en geniet voornamelijk be-

kendheid als vernieuwer in de glaskunst. Glasramen van hem kunt u bewonderen in de doopkapel van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars en in een raam van de pastorie aan de Jozef Wautersstraat 27. Magda Peeters was dichteres en vredesactiviste. Voor hun zoon Jan bouwde het koppel in 1929 een atelier in de tuin. Hij werd wereldberoemd als fotograaf en tapijtkunstenaar.

10. LEOPOLD DE VRIESSTRAAT JOZEF WAUTERSSTRAAT

Het eerste linkse gedeelte van de straat verraadt weinig interessante architectuur na de afbraak van het kasteel. Verderop zie je dan wel mooie interbellumarchitectuur die verder loopt in de Jozef Wautersstraat. Aan het nr. 21, het vroegere Parochielokaal uit 1937 naar een ontwerp van architect M.J.M Van Bokhoven, zie je een Madonna met Kind van Frans Jochems. Hier is nu de kunstgalerie FIBAC gevestigd. In de parochie van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars werden ooit vele Mariabeelden op de gevels aangebracht; er zijn er zo'n 30-tal bewaard gebleven.

- 1 & 2. Trapzaal en salon kasteel Troyentenhof
- 3. Dooptkapel met glasramen Mozes en Noach van Eugene Yoors
- 4. Kunstenaarswoning Eugene Yoors en Magda Peeters

11. STRIJDHOF LAAN

Grenzend aan het Troyentenhof lag het kasteel Strijdhof, oorspronkelijk een hoeve en vanaf de 17de eeuw een hof van Plaisantie met een bos van 4 ha. Het is te situeren links van de kerk waar nu de garageboxen gelegen zijn. De naam is afkomstig van de hevige gevechten tijdens de Belgische Omwenteling in 1830. In de wijk waren zware gevechten tussen de wegtrekende Hollanders van koning Willem I en de Belgen o.l.v. generaal Armand Mellinet. Door de gevechten had het kasteel veel geleden. In de muren waren 280 gaten van geweerkogels. Tot 1942 werd het bewoond door de familie Julien Beeckmans de West-Meerbeeck. Tijdens WO II verbleven er Duitse soldaten en later Amerikanen. Ook dit kasteel werd afgebroken in 1956. De neoromaanse-Byzantijnse kerk is gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw Middelaes en de Heilige Lodewijk, koning Lodewijk IX van Frankrijk. Vermoedelijk verwijst de tweede patroonheilige stiekem naar Louis de West-Meerbeeck, heer van Troyentenhof en overleden echtgenoot van de weldoenster van de parochie, zijn weduwe Mevrouw Adeline Le Jeune. De kerk is ontworpen door de architecten Vincent Cols en Jules De Roeck. Ze is opgetrokken in twee fasen, 1929-30 en 1934-35. Op het hoekpenant van de doopkapel staat een Madonna met Kind, een beeld van 3,60 meter hoog van de hand van Frans Jochems. De kerk is alle weekdays open van 9 tot 18 uur en op zondag tot 12 uur. Kom even tot rust in deze mooie ruimte met beeldhouwwerk van Frans Jochems, smeedwerk van Alberic Plettinck, glasramen van Alfons Annys en Eugene Yoors.

- 1 & 2. Vroeger Parochielokaal met Madonna en Kind van Frans Jochems
3. Onze-Lieve-Vrouw Middelaes en de Heilige Lodewijk in 1936 tussen het groen van de kastelen Strijdhof en Troyentenhof

12. MARIE-JOSÉLAAN PRINS LEOPOLDLAAN

De mooie Marie-Josélaan is genoemd naar de dochter van Koning Albert I en Koningin Elisabeth. In 1930 huwde ze met de Italiaanse kroonprins Umberto. In 1946 waren zij 33 dagen koning en koningin van Italië. Een referendum maakte een einde aan de monarchie. Op het nr. 13 (niet op het wandeltraject) woonde en werkte de reeds genoemde beeldhouwer Frans Jochems. Hij was voornamelijk bekend als animalier of dierenbeeldhouwer. Samen met Josué Dupon en Rembrandt Bugatti was hij dikwijls te vinden in de Zoo van Antwerpen. Steek de drukke Elisabethlaan over en wandel de Prins Leopoldlaan in. Die laan verwijst naar de latere Belgische koning Leopold III. Het café op de hoek, de 'Chasse Royale' heeft ook al iets koninklijks. Misschien tappen ze wel een bolleke De Koninck... en zelfs de scouts een beetje verder in de straat noemen zich naar de Prins van Luik.

1. Hoek Strijdhoflaan - Marie-Josélaan in 1929
2. Antiloo van Frans Jochems op het Frans Jochemsplein (hoek van de Driekoningenstraat en de Grotesteeweg)
3. Scoutslokaal in het vroegere atelier van grafmaker Michielsens

NIEUW KWARTIER WEST

Berchem telt vijf wijken met stuk voor stuk een rijke geschiedenis. Het district werkte van 2013 tot 2018 nauw samen met de Heemkring Berchem om foto's en verhalen van deze wijken te verzamelen en te bundelen in een wandelbrochure.

Met deze brochure kan je zelf op pad om deze buurten beter te leren kennen. Zo zetten we elke wijk in de kijker en leer je de verborgen geschiedenis en verrassende verhalen van deze wijken terwijl je wandelt.

Deze vijf brochures zijn ook gebundeld in de jubileumeditie 'Bewaar Berchem'. Deze, alsook de afzonderlijke brochures, zijn in bibliotheek De Poort in Berchem te verkrijgen.

- Zurenborg 'Wandelen langs villa's en paleizekens'
- Nieuw Kwartier West 'Koninklijk wandelen'
- Oud Berchem 'Op stap met de Maria's'
- Groenenhoek 'Van arbeiderswijk tot groene woonwijk'
- Nieuw Kwartier Oost 'Berchem Buiten De Wallen'

Elke Berchemse buurt ademt geschiedenis, een rijk verleden en een mooie toekomst. Ontdek ze en geniet van je wandeling.

AFSTAND

± 3 km

DUUR

± 1,5 u

START- & EINDPUNT

Monument WO 1,
kruispunt Koninklijke laan
en Elisabethlaan